

تحلیل رویکرد مقابله‌ای با عرضه مواد مخدر در اسناد و کنوانسیون‌های سازمان ملل متحد

محمدحسن شیخ‌الاسلامی*

علی قاسمی‌فرد

چکیده

خرید و فروش مواد مخدر تا قرن نوزدهم میلادی امری قانونی تلقی می‌شد. از اوایل قرن بیستم و با درک جامعه جهانی از قدرت مخرب این مواد در جوامع بشری، اقدامات دسته‌جمعی اولیه در جهت اعمال محدودیت بر خرید و فروش مواد مخدر شکل گرفت. پس از آن و تا پیش از تشکیل سازمان ملل متحد، چندین کنوانسیون بین‌المللی در حوزه مبارزه با مواد مخدر منعقد شد. با شکل‌گیری سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵، روند مبارزه با مواد مخدر شکل منسجم‌تری به خود گرفت که از ویژگی اصلی آن می‌توان به مبارزه با عرضه مواد مخدر اشاره کرد. در این مقاله با روش مطالعه کتابخانه‌ای و اسنادی به این پرسش پاسخ داده خواهد شد که سازمان ملل متحد از بدو تأسیس در قبال مبارزه با مواد مخدر چه رویکردی را اتخاذ کرده و مؤلفه‌های اصلی آن رویکرد چه بوده است. بررسی و تحلیل مجموعه اسناد، قطعنامه‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی سازمان ملل متحد در خصوص مبارزه با مواد مخدر نشان می‌دهد که رویکرد سازمان ملل متحد تا دهه ۱۹۸۰، قهرآمیز، سخت‌گیرانه و متمرکز بر بخش مبارزه با عرضه بود. پس از این دهه و با توجه به نتایج حاصل از برخوردهای قهری با عرضه مواد مخدر، سازمان ملل متحد رویکرد خود را به سمت مقابله با تقاضا سوق داد.

واژه‌های کلیدی: مبارزه با مواد مخدر، مبارزه با عرضه، کنوانسیون‌های بین‌المللی، قاچاق بین‌المللی مواد مخدر، سازمان ملل متحد

mhsheikh@gmail.com

* دانشیار دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه

** کارشناسی ارشد دیپلماسی و سازمان‌های بین‌المللی دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه

ghasemifard66@gmail.com

(نویسنده مسئول)

فصلنامه سازمان‌های بین‌المللی، سال سوم، شماره نهم، زمستان ۱۳۹۸، صص ۹۲-۶۱

مقدمه

مواد مخدر همواره از بزرگ‌ترین معضلات و مشکلات جامعه بشری در دوران معاصر بوده است. نوع برخورد با این معضل اجتماعی هم، فراز و نشیب‌هایی را پشت سر گذاشته است. در سال ۱۹۱۲، نخستین قانون‌گذاری بین‌المللی در خصوص محدودیت خرید و فروش مواد مخدر صورت گرفت. پس از آن و با تشکیل جامعه ملل، چندین کنوانسیون بین‌المللی دیگر نیز به تصویب کشورهای رسید تا آنکه پس از جنگ جهانی دوم و با تشکیل سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵، این اقدامات وارد مرحله جدیدی شد. این امر که سازمان ملل متحد در آغاز چه رویکردی را برای مقابله با مواد مخدر در پیش گرفته و آیا این رویکرد همچنان تداوم دارد یا خیر موضوع مهمی است؛ چراکه تصمیمات این سازمان تأثیرات مستقیم و غیرمستقیمی بر همه کشورهای عضو می‌گذارد. برای فهم این موضوع نیاز است که با بررسی و تحلیل برنامه‌ها و اسناد سازمان ملل متحد، رویکرد این سازمان را دریابیم که در طی این سال‌ها همواره چه نوع سیاست‌هایی را اجرا کرده و اینکه آیا این سیاست‌ها موفق بوده‌اند یا خیر و دلایل موفقیت یا عدم موفقیت هر کدام از این سیاست‌ها چه بوده است؟

۱. پیشینه مبارزه با مواد مخدر

۱-۱. از ابتدا تا قرن بیستم

تولید و استفاده از مواد مخدر تا اواخر قرن نوزدهم امری قانونی تلقی می‌شد، اما گسترش تجارت و حمل و نقل بین‌المللی و افزایش میزان مصرف آن در برخی

کشورها، خطرات این مواد را در ابعادی وسیع آشکار ساخت. در اوایل قرن بیستم، جهان با شرایط بسیار اسفناکی در زمینه معضل مواد مخدر دست‌به‌گریبان بود. تجارت مواد مخدر در اغلب کشورهای جهان بدون منع قانونی صورت می‌گرفت ضمن آنکه سوء‌مصرف مواد نیز، بسیار گسترده بود. به‌عنوان مثال در آن مقطع حدود ۹۰ درصد از مواد مخدر مصرفی در ایالات متحده آمریکا، دارای مصارف غیردارویی بودند. در چین نیز متوسط مصرف سالانه مواد افیونی، رقمی معادل حدود ۳ هزار تن مرفین بوده که این رقم به‌مراتب بیشتر از مصرف جهانی (اعم از قانونی و غیرقانونی) در زمان کنونی است (نبوتی، ۱۳۹۰: ۳).

علی‌رغم رونق تجارت آزاد مواد مخدر در سطح بین‌المللی، در اواخر قرن ۱۹ و در آستانه قرن بیستم میلادی، سازمان‌های غیردولتی فعالیت‌های خستگی‌ناپذیری را در جهت پیشبرد رفاه و آسایش جامعه بشری آغاز کردند. سازمان‌های مردمی در نهایت برای نخستین بار در سال ۱۹۰۹ در شانگهای و سپس در سال ۱۹۱۲ در لاهه موفق به گرد هم آوردن دولت‌ها و ایجاد اجماعی بین‌المللی در خصوص لزوم توجه بیشتر به حمایت از انسان‌ها و جوامع در برابر سوء‌مصرف مواد مخدر و اعتیاد به‌عنوان یک بلای خانمان‌سوز شدند (نبوتی، ۱۳۹۰: ۵).

در سال ۱۹۰۹ نخستین گام برای ایجاد محدودیت در خرید و فروش مواد مخدر برداشته شد (ستاد مقابله با مواد مخدر، ۱۳۹۴: ۳۰). به درخواست دولت چین و حمایت آمریکا، در آن سال، همایشی با شرکت ۱۳ دولت از جمله ایران و آمریکا در شانگهای چین درباره معضل مواد مخدر و ضرورت محدود شدن مصرف تریاک به موارد داروسازی و پزشکی تشکیل شد (علیزاده، ۱۳۹۳: ۷۰). نتیجه کار این مجمع، ایجاد «کمیسیون بین‌المللی تریاک»^۱ بود که در اعلامیه‌ای، به مردم جهان در خصوص خطرات ناشی از تولید، فروش و مصرف مواد مخدر هشدار داد و به کشورها توصیه کرد که در قلمرو حاکمیت خود مواد مخدر را تحت کنترل درآورند و به سمت منع تدریجی تولید و مصرف این مواد حرکت

کنند. در سال ۱۹۱۲ نیز «کنوانسیون بین‌المللی تریاک»^۱ شکل گرفت که به‌عنوان شالوده و زیربنای کنوانسیون‌های بین‌المللی کنترل مواد مخدر محسوب می‌شود. تصویب کنوانسیون ۱۹۱۲، نقطه عطفی در زمینه کنترل مواد مخدر بود؛ به عبارت دیگر، جامعه جهانی با تدوین این کنوانسیون، مهر تأییدی بر لزوم گسترش همکاری‌های بین‌المللی در زمینه کنترل مواد مخدر زد (نبوتی، ۱۳۹۰: ۳).

۱-۲. همکاری‌های بین‌المللی در زمینه مقابله با مواد مخدر تا قبل از تشکیل

سازمان ملل متحد

پس از جنگ جهانی اول و در سال ۱۹۲۰، جامعه ملل بر اساس رهنمودهای مندرج در میثاق خود اقدام به ایجاد کمیته مشورتی درخصوص قاچاق تریاک و دیگر مواد مخدر خطرناک کرد. این کمیته وظیفه ارائه کمک به جامعه ملل درخصوص مقابله با مواد مخدر را به عهده داشت. در چارچوب نظام جامعه ملل چند کنوانسیون بین‌المللی درخصوص ایجاد محدودیت برای مواد مخدر به تصویب رسید که حاکی از اراده جامعه بین‌المللی در برخورد جدی با این پدیده بود (رفیعی، ۱۳۹۱: ۸۰).

نهاد اصلی جامعه ملل در زمینه مقابله با قاچاق مواد مخدر، «کمیته مشورتی قاچاق تریاک و دیگر مواد مخدر خطرناک»^۲ بود که معمولاً به‌عنوان «کمیته مشورتی تریاک»^۳ از آن نام برده می‌شود و می‌توان از آن به‌عنوان سلف «کمیسیون مواد مخدر»^۴ امروزی یاد کرد.^(۱) علاوه بر آن، بخشی در دبیرخانه مربوط به مسائل اجتماعی و تریاک، برای حمایت‌های اداری و اجرایی نیز تشکیل شد. کمیته بهداشت جامعه ملل (سلف سازمان بهداشت جهانی امروزی) مسئول ارائه مشاوره در امور پزشکی مرتبط با مواد مخدر شد. در سال ۱۹۲۵، «هیئت دائمی تریاک»^۵ تشکیل شد که هدف از آن نظارت بر اطلاعات آماری بود که توسط کشورهای

1. International Opium Convention
2. Advisory Committee on the Traffic on Opium and Other Dangerous Drugs
3. Opium Advisory Committee (OAC)
4. Commission on Narcotic Drugs (CND)
5. Permanent Central Opium Board (PCOB)

عضو جامعه ملل فرستاده می‌شد. در سال ۱۹۳۱ «نهاد نظارتی مواد مخدر»^۱ در جهت عهده‌دار شدن ارزیابی جامع از مقررات جهانی مواد مخدر تشکیل شد. از دیگر اقدامات مهمی که جامعه ملل قصد انجام آن را داشت، محدود ساختن مواد خامی بود که در تولید مواد مخدر کاربرد داشتند. در سال ۱۹۳۶ شورای جامعه ملل تصمیم گرفت که کنفرانسی با شرکت کلیه دولت‌های عضو و حتی غیرعضو در شهر ژنو برگزار نماید که محصول آن تصویب «کنوانسیون جلوگیری از مبادله غیرقانونی داروهای خطرناک» بود. این معاهده در واقع آخرین معاهده‌ای بود که جامعه ملل توانست در مورد مواد مخدر به امضا برساند. کنوانسیون ۱۹۳۶ در همان سال تصویب و لازم‌الاجرا شد؛ اما به دلیل وقوع جنگ جهانی دوم و دلایل دیگر، هیچ‌گاه به‌طور کامل به مرحله اجرا درنیامد (رفیعی، ۱۳۹۱: ۸۲).

این اقدامات سنگ بنای اقدامات بعدی بودند که توسط سازمان ملل متحد صورت گرفت. اگرچه نتیجه این همکاری‌ها آن‌چنان چشمگیر نبود، اما از جهت آنکه دولت‌ها به این موضوع حساس شده و در جهت حل مشکلات مربوط به مواد مخدر برآمده بودند، حائز اهمیت است. علاوه بر این، مفاد این معاهدات در شکل‌گیری کنوانسیون‌های آینده نقش تعیین‌کننده‌ای داشتند.

۲. تشکیل سازمان ملل؛ آغاز تلاشی دوباره در جهت مقابله با مواد مخدر

سازمان ملل متحد در حوزه مقابله با مواد مخدر به‌منظور هماهنگ‌سازی تلاش‌های بین‌المللی مقابله با قاچاق مواد مخدر، کمک به پیشگیری از سوءمصرف مواد مخدر در جهان و نظارت بر کشت، تولید و توزیع مواد مخدر با هدف مصرف دارویی در کشورها، پیگیری و نظارت بر اجرای کنوانسیون‌ها و معاهدات بین‌المللی، نهادهایی را تأسیس کرد. برخی نهادها مثل دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد به‌صورت خاص برای مقابله با مواد مخدر تشکیل شدند و برخی موضوع مقابله با مواد مخدر را به‌عنوان یکی از وظایف خود داشتند. نهادهایی که در حوزه مقابله با مواد مخدر فعال هستند و در این زمینه گاهی قانون‌گذاری هم می‌کنند شامل مجمع عمومی سازمان ملل متحد؛ هیئت بین‌المللی

کنترل مواد مخدر؛ برنامه بین‌المللی کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد؛ دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد و کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل متحد می‌شوند. نهادهای دیگری که به‌طور خاص به این موضوع نمی‌پردازند، اما مقابله با مواد مخدر یکی از وظایف آن‌ها به‌شمار می‌رود شامل سازمان پلیس جنایی بین‌المللی یا اینترپل؛ سازمان جهانی گمرک؛ سازمان بهداشت جهانی؛ کمیسیون هوانوردی بین‌المللی؛ سازمان بین‌المللی کار و... می‌شوند (قهرمانی‌افشار و علیزاده قلیلو، ۱۳۹۴: ۱۴۷-۱۴۶).

۲-۱. تاسیس کمیسیون مواد مخدر؛ نخستین گام سازمان ملل متحد در جهت مقابله با مواد مخدر

پس از تشکیل سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵، دیری نپایید که همان اقدامات جامعه ملل در زمینه جلوگیری از قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان‌ها، مجدداً توسط سازمان ملل متحد دنبال شدند. از جمله نخستین تحولات، انتقال وظایف کمیته مشورتی تریاک به «کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل متحد» بود. «شورای اقتصادی و اجتماعی»^۱ سازمان ملل متحد این کمیسیون را در ۱۱ دسامبر سال ۱۹۴۶، به‌عنوان رکن اصلی سیاستگذاری سازمان ملل متحد در موضوعات مربوط به مواد مخدر ایجاد کرد. کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل متحد، کشورهای عضو را قادر می‌سازد که به تجزیه و تحلیل وضعیت جهانی مواد مخدر بپردازند. همچنین این کمیسیون مصوبات پیستیمین نشست ویژه مجمع عمومی در زمینه معضل جهانی مواد مخدر^(۲) را پیگیری و در سطح جهانی تدابیری را اتخاذ می‌نماید. کمیسیون مواد مخدر همچنین بر اجرای سه کنوانسیون بین‌المللی در زمینه کنترل مواد مخدر نظارت دارد و قادر است به هر اقدامی در راستای تحقق اهداف کنوانسیون‌های موصوف از جمله تهیه جداول مواد یا داروهای که باید تحت کنترل و نظارت بین‌المللی قرار گیرند، مبادرت نماید. شورای اقتصادی اجتماعی سازمان ملل متحد طی قطعنامه ۳۰/۱۹۹۹ از کمیسیون مواد مخدر خواست تا کارکرد خود را با تقسیم دستور کار به دو بخش مجزا ارتقاء دهد:

---

1. Economic and Social Council (ECOSOC)

۱. یک بخش هنجاری که بر اساس آن، کمیسیون وظایف هنجاری و مبتنی بر معاهده خود را انجام می‌دهد.

۲. یک بخش عملیاتی که بر اساس آن کمیسیون نقش خود را به‌عنوان دستگاه و بازوی اجرایی دفتر مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد ایفاء می‌کند (پلیس بین‌الملل ناجا، ۱۳۹۴).

وظیفه اصلی این کمیسیون، بررسی وضعیت جهانی مواد مخدر و کمک به شورای اقتصادی و اجتماعی در نظارت بر اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی مواد مخدر و تهیه موافقت‌نامه‌های جدید در این زمینه بود. کمیسیون مواد مخدر تا حد زیادی تمرکز خود را بر فعالیت‌های منطقه‌ای و ایجاد هماهنگی بین نیروهای انتظامی در کشورهای عضو معطوف کرد (9: Pietschmann et al, 2010).

۲-۲. چالش‌های فراروی کمیسیون در جهت مقابله با مواد مخدر

۲-۲-۱. فراگیری مصرف مواد مخدر صنعتی

همانند جنگ جهانی اول که مصرف مواد مخدر در بین سربازان به‌شدت گسترش یافت، در جنگ جهانی دوم نیز، بعضی از سربازان برای کاهش آلام ناشی از جنگ، به مصرف مواد مخدر دست می‌زدند. پس از جنگ، این ارمغان جبهه به داخل شهرها و روستاها منتقل شد و دنیا با یک شیب صعودی، به‌سوی اعتیاد پیش می‌رفت. جنگ با آن خرابی‌ها و تلفات عظیم انسانی، فضای بزرگ و تهی از خود بر جای گذاشت که در بسیاری از موارد این خلأ با چیزی جز ماده مخدر که انسان را در راه لاقیدی و فراموشی بیندازد، پر نمی‌شد (میانجی، ۱۳۷۸: ۳۳).

همچنین در طی جنگ جهانی دوم، چند نوع جدید دیگر از مواد مخدر مصنوعی گسترش یافت. از مهم‌ترین آن‌ها متادون و پتیدین (دمرال)^۱ بود که در سال ۱۹۳۷ توسط شرکت‌های آلمانی تولید و به بازار عرضه شدند^(۳) و درخواست‌های بسیار زیادی برای آن‌ها هم از سمت نظامیان و هم غیرنظامیان وجود داشت که همه آن افراد به‌نوعی متأثر از جنگ بودند.

---

1. Pethidine (Demerol)

کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل متحد که تازه شکل گرفته بود طولی نکشید که پی برد خطری واقعی در کمین است. این کمیسیون دریافت که این مواد جدید نوعی وابستگی ایجاد می‌کند و اگر تولید و تجارت آن‌ها تحت کنترل بین‌المللی درنیاید باعث ایجاد وابستگی شدیدی خواهند شد که خطر آن همچون مواد مخدری خواهد بود که در گذشته تحت کنترل بین‌المللی درآمده بودند. نخستین ایده این بود که این مواد را به کنوانسیون موجود اضافه کنند، اما دبیرخانه کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل متحد بر این عقیده بود که اصلاح کنوانسیون‌های ۱۹۲۵ و ۱۹۳۱ کار ساده‌ای نیست؛ بنابراین کمیسیون یک معاهده (پروتکل) جداگانه‌ای را تنظیم و از کشورها درخواست کرد مواردی که به نظر آن‌ها نیاز است در آن گنجانده شود، را ارائه کنند. پس از طی مراحل، در سال ۱۹۴۸ پروتکل مواد مخدر مصنوعی به مرحله اجرا و ۱۴ ماده جدید تحت کنترل بین‌المللی درآمدند^(۴) (Pietschmann et al, 2010: 59).

۲-۲-۲. تشتت در قوانین و معاهدات بین‌المللی

پس از گذشت چندین سال از اجرای پروتکل ۱۹۴۸ در دهه ۶۰ میلادی، دو عامل باعث بروز مشکلاتی در مسیر مقابله با مواد مخدر شد. نخستین عامل، وجود برخی تداخلات در موافقت‌نامه‌هایی بود که راجع به مقابله با مواد مخدر تا قبل از سال ۱۹۶۰ در بین کشورها منعقد شده بود و دیگری عدم تصویب و عدم امضای این موافقت‌نامه‌ها توسط برخی از کشورها بود. این عوامل باعث می‌شد که جامعه جهانی نتواند به‌طور مؤثر با مواد مخدر مقابله کند. مادامی که کشورهای خارجی از این معاهدات وجود داشتند، باعث می‌شد آن کشورها تبدیل به مأمنی امن برای تولیدکنندگان و قاچاقچیان مواد مخدر شوند و در نهایت کل جامعه جهانی را به خطر اندازند. در دهه ۶۰ میلادی، سازمان ملل متحد در راستای رفع این دو مشکل اقداماتی را انجام داد. سال ۱۹۶۱، نقطه عطفی در عرصه اقدامات حقوقی بین‌المللی برای مقابله با مواد مخدر به شمار می‌رود؛ زیرا در این سال «کنوانسیون واحد در خصوص مواد مخدر»^۱ به تصویب رسید (در سال ۱۹۶۴ به مرحله اجرا

درآمد) که در واقع حاصل ادغام ۹ کنوانسیون بود که از سال ۱۹۱۲ به بعد تدوین شده بودند و جایگزین تمامی کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های پیشین شد (Pietschmann et al, 2010: 61).

۳. تصویب کنوانسیون واحد در خصوص مواد مخدر ۱۹۶۱

کنوانسیون واحد در خصوص مواد مخدر اهداف خود را در جهت مقابله با سوءمصرف مواد مخدر به وسیله هماهنگ کردن اقدامات بین‌المللی دنبال می‌کرد. سه هدف اصلی برای این کنوانسیون می‌توان برشمرد: نخستین هدف، تدوین کنوانسیون واحد در خصوص مواد مخدر،^(۵) تبدیل تمامی معاهدات چندجانبه موجود به یک سند واحد بود؛ دومین هدف، ساده‌سازی و کارآمدسازی ساختار تشکیلات و سازمان‌های کنترلی به منظور بهره‌وری بیشتر از تلاش‌های بین‌المللی کنترل مواد مخدر بود و سومین هدف نیز، گسترش کنترل‌های موجود در جهت کشت گیاهان به‌عنوان ماده خام برای تولید مواد مخدر طبیعی و پیشگیری از مصرف غیرپزشکی مواد مخدر بود.

در مسیر مقابله با مواد مخدر دو شکل از مداخله و کنترل وجود دارند که در کنار یکدیگر و با هم کار می‌کنند: نخست؛ محدود کردن مواد مخدر از حیث تملک، استفاده، تجارت، توزیع، واردات، صادرات، ساخت و تولید آن به‌طور انحصاری برای اهداف پزشکی و علمی و دوم؛ مقابله با قاچاق مواد مخدر از طریق همکاری‌های بین‌المللی برای جلوگیری از قاچاق مواد مخدر است. کنوانسیون واحد، این دو حوزه را مورد توجه خود قرار داد. این نوع نگرش پیشرفت بزرگی در راستای مقابله با مواد مخدر محسوب می‌شد و می‌توان از آن به‌عنوان یکی از نقاط قوت این کنوانسیون یاد کرد.

کنوانسیون ۱۹۶۱، در حالی که سخت‌گیری‌های شدیدی را به کشورهای عضو این کنوانسیون اعمال می‌کند، اما در عین حال از درجه بالایی از انعطاف‌پذیری در نحوه برخورد و طرز رفتار دولت‌ها با مشکلات منطقه‌ای خود در سوءمصرف مواد مخدر برخوردار است و به آن‌ها آزادی عمل بیشتری در این رابطه می‌دهد (Pietschmann et al, 2010: 61-62). البته این آزادی عمل در نظر برخی از محققان

نوعی نقطه‌ضعف محسوب می‌شود؛ به طوری که در نقد این کنوانسیون گفته شده است که این معاهده بیش از حد محافظه‌کارانه تنظیم شده است. زیرا در اکثر ماده‌های آن پیش‌بینی شده «با توجه و مشروط بر اصول و مفاهیم مذکور در قوانین اساسی یا عادی هریک از اعضا» و سپس قاعده‌ای را عنوان کرده است یا در بعضی از مواد آن، از لفظ «اعضا می‌توانند» استفاده شده که اصل معاهده را از حد یک معاهده بین‌المللی تنزل داده است. معاهده‌ای که هیچ‌گونه ضمانت اجرای بین‌المللی برای آن پیش‌بینی نشده است و مدام به قوانین داخلی کشورها ارجاع داده شده، نمی‌تواند چندان مفید باشد و به اهداف عالی خود برسد. مقابله با مواد مخدر و داروهای روان‌گردان باید از حد تعارف بین‌المللی و جنبه خواهش و درخواست گذشته و به صورت یک عرف لازم‌الاجرای بین‌المللی درآید (علیزاده، ۱۳۹۳: ۸۲).

اما این نقد، یک ایراد منطقی محسوب نمی‌شود. کشورها در نظام بین‌المللی هنگامی به معاهده‌ای ملحق می‌شوند که ضمن دربر داشتن منفعت‌هایی برای آن‌ها، قدرت عملشان در برطرف ساختن مشکلات داخلی را نیز محدود نسازد. حال اگر انتظار معاهده‌ای تحکم‌آمیز را از سازمان ملل متحد، آن‌هم در دهه ۶۰ میلادی داشته باشیم؛ به نظر می‌رسد در عمل شاهد تصویب چنین معاهده‌ای نمی‌بودیم. این در حالی است که با تصویب این کنوانسیون، گامی روبه‌جلو در زمینه مقابله با مواد مخدر از سوی سازمان ملل متحد برداشته شد. دیگر ویژگی این کنوانسیون این است که تا سال ۱۹۶۱، تنها مواد مخدری که از کشت خشخاش، شاهدانه و کوکا حاصل می‌شدند، کنترل می‌شد و خود این گیاهان تحت نظارت بین‌المللی قرار نداشتند، اما به موجب این معاهده، این گیاهان نیز تحت نظارت و کنترل قرار گرفتند (علیزاده، ۱۳۹۳: ۸۱). نقطه‌ضعف این کنوانسیون عدم اشاره آن به مواد روان‌گردان^(۶) است. در تمامی کنوانسیون‌های متعددی که در زمینه مواد مخدر تصویب شده بودند مخصوصاً در کنوانسیون واحد، نامی از مواد روان‌گردان برده نشد؛ درحالی که ضرورت قانونمندی‌سازی عرصه مقابله با این نوع مواد با توجه به مصرف چشمگیر آن‌ها در سطح جهانی محسوس بود.

۴. نهادسازی سازمان ملل متحد در راستای نظارت بر اجرای کنوانسیون‌ها، اصلاح آن‌ها و ارتقای همکاری‌های بین دولتی

«هیئت دائمی» و «نهاد نظارتی مواد مخدر» که پس از جنگ جهانی دوم موظف به ادامه وظایف خود تحت نظارت سازمان ملل متحد شدند، به دنبال کنوانسیون واحد ۱۹۶۱، در یکدیگر ادغام شده و «هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر»^۱ را تشکیل دادند (Pietschmann et al, 2010: 59)^(۲). هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر نیز در سال ۱۹۶۸ و به موجب تصمیم کنوانسیون واحد مواد مخدر مصوب سال ۱۹۶۱، تأسیس شد. اساس کار این نهاد، نظارت بر اجرای سه کنوانسیون بین‌المللی کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد شامل کنوانسیون واحد مواد مخدر مصوب ۱۹۶۱، کنوانسیون مواد روان‌گردان مصوب ۱۹۷۱ و کنوانسیون مقابله با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹۸۸ است.

هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر وظیفه دارد تا با همکاری دولت‌ها بر موضوعاتی همچون ساخت، تجارت و مصرف قانونی مواد مخدر نظارت کند. این اقدام هیئت به منظور حصول اطمینان از عرضه کافی مواد مخدر برای مصارف علمی، پزشکی و همچنین عدم انحراف مواد مخدر از مجاری قانونی صورت می‌گیرد. هیئت همچنین نحوه نظارت دولت‌ها بر تولید و نقل و انتقال مواد اولیه شیمیایی (پیش‌سازها) مورد مصرف در ساخت انواع مواد مخدر را تحت بررسی داشته و آن‌ها را در جلوگیری از انحراف این مواد به بازارهای غیرقانونی حمایت می‌نماید. از سوی دیگر، هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر در ارتباط با ساخت، قاچاق و مصرف غیرقانونی مواد مخدر، مبادرت به شناسایی معایب و ضعف‌های موجود در ساختارهای ملی و بین‌المللی کنترل مواد مخدر نموده و زمینه را جهت اصلاح این ساختارها فراهم می‌آورد. هیئت مسئولیت ارزیابی میزان مواد اولیه شیمیایی مورد مصرف در ساخت مواد دارویی را نیز برعهده دارد. هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر در راستای کمک به دولت‌ها جهت برقراری توازن میان عرضه و تقاضا، همواره مبادرت به ارزیابی مواد مخدر و مواد روان‌گردان و نظارت بر

---

1. International Narcotics Control Board (INCB)

فعالیت‌های قانونی مواد مخدر نیز می‌نماید. هیئت با توجه به ارزیابی‌های انجام‌شده درخصوص انواع مواد، همواره اعمال تغییرات در جداول داروهای تحت نظارت موسوم به جداول ۱ و ۲ مندرج در کنوانسیون مبارزه با مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹۸۸ را مدنظر دارد (www.incb.org).

همه‌ساله هیئت‌های جداگانه‌ای از سوی هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر به کشورها اعزام و درخصوص روند اجرای کنوانسیون‌ها و همچنین بهبود وضعیت نظارت بر مواد مخدر با آن‌ها گفتگو می‌کند. هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر، همه‌ساله گزارشی را از طریق کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل متحد تسلیم اکوسوک (شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد) می‌نماید. این گزارش حاوی بررسی جامعی از وضعیت کنترل مواد مخدر در اقصی نقاط جهان است. هیئت به‌عنوان نهادی بی‌طرف تلاش دارد تا الگوهای پرخطر را شناسایی و حتی پیش‌بینی نموده و تدابیر مورد نیاز جهت مقابله با آن‌ها را در قالب توصیه به کشورها پیشنهاد کند. این گزارش به همراه سایر گزارش‌های فنی دیگر درخصوص مواد مخدر و داروهای روان‌گردان، می‌تواند منبع بسیار مناسبی درخصوص برآورد نیازهای قانونی هر کشور و همچنین میزان تولید، تجارت، مصرف و ساخت قانونی مواد در جهان برای دولت‌ها باشد (www.unodc.org).

۵. مواد روان‌گردان، معضلی جدید در دهه ۱۹۶۰

کشور ژاپن پس از جنگ جهانی دوم، شیوع گسترده‌ای از سوءمصرف مت‌آمفتامین^۱ (شیشه)^۸ را تجربه کرد. این شیوع حاصل احتکار مت‌آمفتامین در انبارها در طول جنگ و عرضه آن‌ها پس از آن بود. درنهایت، این معضل در سال ۱۹۵۴ توسط دولت با اجرای طرحی به‌شدت سخت‌گیرانه که نسبت به فروش چنین موادی اجرا کرد، به پایان رسید. تقریباً در همان زمان، سوءمصرف مت‌آمفتامین در کشورهای اسکانديناوی و انگلستان و همچنین در ایالات متحده آمریکا گسترش یافت. در این دوران، استفاده از مواد مخدر روان‌گردان^۲ همچون

1. Methamphetamine

2. Psychotropic

ال.اس.دی.^۱ و اثرات فرهنگی ناشی از آن در اوج خود بود، درحالی‌که سازمان ملل متحد درخصوص این نوع از مواد مخدر هیچ‌گونه ضوابطی را تنظیم نکرده بود و خلأ آن به شدت احساس می‌شد.

بسیاری از کشورها محدودیت‌هایی را نسبت به توزیع و پخش آفتامین‌ها^(۹)، باربیتورات‌ها^۲، آرام‌بخش‌ها و دیگر مواد مخدر مصنوعی و غیرگیاهی در آن برهه زمانی اعمال کردند. نظر به مسائل بیان‌شده در بالا و ایجاد محدودیت برای این‌گونه از مواد در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته، همچنان شرکت‌های دارویی با شدت بیشتری به دنبال یافتن بازار برای محصولات خود در آمریکای لاتین، آفریقا و آسیا بودند. در نتیجه سوء‌مصرف روان‌گردان‌ها، تبدیل به یک پدیده و معضل جهانی و فراگیر شد. در ابتدا به نظر می‌رسید این مشکلات، پدیده‌ای منحصر به کشورهای خاص یا مناطق خاص است، اما این سوء‌مصرف هر روز بیش‌ازپیش در کشورها و نقاط مختلف جهان گسترش می‌یافت و کل جامعه جهانی را درگیر می‌ساخت. در این بین تعدادی از کشورهای در حال توسعه، استانداردهای دوگانه بین‌المللی در نحوه برخورد با مواد مخدر را زیر سؤال بردند و بیان کردند که چنین استانداردهای دوگانه‌ای را نمی‌پذیرند (Pietschmann et al, 2010: 63). سازمان ملل متحد مجبور شد در چنین شرایطی واکنش نشان دهد؛ اما برخورد با مواد مخدر روان‌گردان در آن دهه چندان هم ساده نبود.

هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر، دفتر حقوقی سازمان ملل متحد و سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۶۷، بیان داشتند که به‌منظور کنترل مواد روان‌گردان باید مذاکراتی در جهت انعقاد یک معاهده و پیمان جدید صورت گیرد. لابی‌های داروسازی استدلالاتی را درخصوص توجیه اقدامات خود در جهت تولید مواد مخدر روان‌گردان بیان می‌کردند که سال‌ها قبل، کشورهای در حال توسعه تولیدکننده مواد مخدر گیاهی، آن استدلالات را بیان کرده بودند. در آن زمان ائتلافی تحت عنوان «کنترل شدید» در میان کشورهای اسکاندیناوی، کشورهای

1. LSD

2. Barbiturates

بلوک شرق و چندین دولت تولیدکننده مواد مخدر گیاهی شکل گرفت. برای آن‌ها این قابل قبول نبود که کنترل‌های بیشتری را نسبت به کشورهای صنعتی و ثروتمند تولیدکننده مواد مخدر مصنوعی و غیرگیاهی متحمل شوند. آن‌ها خواستار کنترل بیشتر بر کشورهای تولیدکننده مواد مخدر صنعتی بودند.

آمریکا که از یک‌طرف دارای صنعت داروسازی بزرگی بود و از طرفی بزرگ‌ترین مشکل را درخصوص تعداد مصرف‌کنندگان این مواد داشت، موضع میانه‌ای اتخاذ کرد. درنهایت، بسیاری از نمایندگان شرکت‌های داروسازی از ایجاد یک پیمان جدید حمایت کردند، پیمانی که کنترل‌های شدیدی را ایجاد می‌کرد و از تخطی کشورها جلوگیری به عمل می‌آورد. دلیل اصلی اینکه شرکت‌های داروسازی درنهایت به چنین معاهده‌ای تن در دادند، این بود که این پیمان جدید درعین حالی که به صنایع داروسازی، اجازه پژوهش، توسعه و بازاریابی محصولات خود را در سراسر جهان می‌داد، باعث می‌شد که برای رقبای آن شرکت‌ها نیز موانعی را ایجاد کند و سدی در مقابل فرصت‌طلبی آن شرکت‌ها ایجاد کند. با این حال علاقه بسیاری از شرکت‌ها این بود که تا حد امکان، این کنترل‌ها را به حداقل برسانند (Allister & William, 2000: 238).

درنهایت، در سال ۱۹۷۱ کنوانسیون مربوط به مواد روان‌گردان تصویب شد^(۱۰) که به موجب آن تعدادی از آمفتامین‌های نوع محرک، توهم‌زا (مانند LSD)، خواب‌آورها و ضداضطراب‌ها (بنزودیازپین‌ها و باربیتورات)، ضددردها و داروهای ضدافسردگی تحت کنترل بین‌المللی درآمد^(۱۱) (Pietschmann et al, 2010: 64). این کنوانسیون در سال ۱۹۷۶ اجرایی شد. تاکنون (سال ۲۰۱۷)، ۱۸۳ کشور عضو کنوانسیون ۱۹۷۱ هستند که معادل ۹۵ درصد از کشورهای عضو سازمان ملل متحد و بیش از ۹۹ درصد از ترکیب جمعیتی آن‌ها را شامل می‌شود (treaties.un.org).

۶. برنامه سازمان ملل متحد در جهت اصلاح کنوانسیون واحد ۱۹۶۱

همان‌طور که گفته شد در دهه ۱۹۶۰، با بروز تغییرات اجتماعی و فرهنگی، استفاده از مواد مخدر نخست در آمریکای شمالی و سپس در اروپا به شدت

افزایش یافت. استفاده تفننی از مواد مخدر تبدیل به یکی از ویژگی‌های اصلی این دوران شد. در ایالات متحده آمریکا به‌تنهایی بین سال‌های ۱۹۶۵ تا ۱۹۷۰، تعداد بازداشت‌ها به جهت در اختیار داشتن ماری‌جوانا، به ده برابر افزایش یافت. آمریکا برای بهبود این وضعیت و با توجه به شرایطی که کشورش در آن قرار داشت، پیشنهاد برگزاری یک کنفرانس جدید در جهت توافق بر اقدامات کنترلی مضاعف بر مواد مخدر را داد. پس از چندی در مارس سال ۱۹۷۲، کنفرانسی در ژنو با هدف اصلاح کنوانسیون واحد ۱۹۶۱ شکل گرفت. حاصل این نشست «پروتکل اصلاحی کنوانسیون واحد در خصوص مواد مخدر در سال ۱۹۷۲» شد که در راستای تلاش‌هایی بود که برای کاهش عرضه و تقاضا صورت می‌گرفت. مفاد این کنوانسیون شامل میزان مجازات در کنوانسیون واحد ۱۹۶۱، تأکید بر لزوم تقویت نظام موجود کنترل مواد مخدر، تقویت تلاش‌ها برای جلوگیری از تولید غیرقانونی و مبارزه با قاچاق مواد مخدر، مقابله با عواقب ناشی از سوءمصرف مواد مخدر بود (Pietschmann et al, 2010: 62-63).

یکی از موانع بزرگی که بر سر راه مبارزه با مواد مخدر در آن زمان وجود داشت، این بود که کشورهای تولیدکننده مواد مخدر همواره درخواست کمک‌های خارجی داشتند و این کمک‌ها را لازمه کاهش تولید مواد مخدر در کشور خود عنوان می‌کردند. این در حالی بود که کشورهایایی که به‌عنوان کشورهای مصرف‌کننده مواد مخدر در جهان شناخته می‌شدند، این درخواست کمک مالی را نوعی باج‌گیری و باج‌خواهی تلقی می‌کردند. در اوایل دهه ۱۹۷۰، این وضعیت شروع به تغییر کرد و در سال ۱۹۷۲، «صندوق سازمان ملل متحد برای کنترل سوءمصرف مواد مخدر»^۲ که بعدها به «صندوق برنامه کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد»^۳ تغییر نام داد، تأسیس شد که وظیفه آن، بهبود کمک‌های فنی برای کشورهای با درآمد پایین‌تر و تأمین بودجه برنامه‌های جامع ملی است که به‌منظور مبارزه با مواد مخدر از طریق برنامه‌های آموزشی و تلاش برای کشت جایگزین

1. Marijuana

2. United Nations Fund for Drug Abuse Control (UNFDAC)

3. The United Nations International Drug Control Program

صورت می‌گیرد (9: Pietschmann et al, 2010). این صندوق یک عضو تخصصی سازمان ملل متحد است که در آن سال با تصمیم شورای اقتصادی و اجتماعی و مجمع عمومی تأسیس شد (www.unodc.org).

پس از تأسیس این صندوق، آمریکا به‌عنوان یک مروج قوی و تأثیرگذار در صندوق سازمان ملل متحد برای کنترل سوءمصرف مواد مخدر جلوه‌گر شد. از جمله هدف‌های این کشور برای چنین کمک‌هایی به گفته آن‌ها کمک برای کشت و محصول جایگزین در کشورهای در حال توسعه بوده است (Allister & William, 2000: 219). این نوع کمک‌ها از سوی کشوری ثروتمند به کشورهای در حال توسعه که یکی از دلایل کشت مواد مخدر در آن کشورها، وضعیت معیشتی آن‌ها بود توانست تا حدودی جلوی تولید روزافزون مواد مخدر را بگیرد. کشت مواد مخدر در کشورهای در حال توسعه عموماً یا به دلیل درآمد بیشتر صورت می‌گرفت یا به دلیل عدم آشنایی کشاورزان محلی با نحوه کشت محصولات جایگزین. در چنین شرایطی کشاورزان ترجیح می‌دادند محصولی را کشت کنند که در آن تخصص بیشتری داشتند، ضمن آنکه درآمد نسبتاً خوب آن نیز مشوق دیگری برای کشت آن به شمار می‌رفت. تأسیس چنین صندوقی از سوی سازمان ملل متحد توانست گام مثبتی در این مسیر بردارد؛ اما این اقدامات سازمان ملل متحد کافی نبود و همچنان معضل مواد مخدر در جهان قربانی می‌گرفت. در ادامه، اقدامات دیگری که سازمان ملل متحد در خصوص مبارزه با مواد مخدر انجام داد، ذکر شده و ضمن بررسی نقاط ضعف و قوت آن رویکردها، پیامدهای آن نیز مورد توجه قرار خواهد گرفت.

۷. استراتژی جدید سازمان ملل متحد در جهت مقابله با مواد مخدر

۷-۱. افزایش سطح همکاری دولت‌ها

با وجود تمامی تلاش‌های انجام‌شده در طول دهه‌های گذشته، جهان همچنان شاهد افزایش چشمگیر مصرف مواد مخدر در بسیاری از کشورها در اواخر دهه ۱۹۷۰

بود. پیشرفت‌های اولیه در جهت مهار مشکل جهانی هروئین^۱، از حرکت خود باز ایستاد. کاهش تولید مواد مخدر توسط ترکیه در اوایل دهه ۱۹۷۰، با افزایش تولید تریاک در مکزیک و مثلث طلایی^(۱۲) جبران شد. در این دهه افزایش تولید تریاک از سوی ایران اتفاق افتاد. این رخداد پس از وقوع انقلاب اسلامی در سال ۱۹۷۹ و پس از شناسایی تریاک به‌عنوان یک ماده غیرقانونی متوقف شد و در نتیجه، تولید تریاک در یک تغییر مسیر سهوی به سمت کشورهای همسایه ایران یعنی افغانستان و پاکستان حرکت کرد. این اتفاق حکایت از این دارد که اگر در منطقه‌ای، کشوری سخت‌گیری‌های بیشتری نسبت به مواد مخدر اعمال کند، موجب افزایش تولید مواد مخدر در کشورهای همسایه خواهد شد. با توجه به سود سرشار حاصل از تولید و قاچاق مواد مخدر، به‌محض آنکه تولید این نوع مواد در آن منطقه به دلیل سخت‌تر شدن شرایط کشت کاهش یابد، ما با افزایش قیمت روبه‌رو می‌شویم و این خود مشوقی است برای کشورهای همسایه که به سمت تولید آن رفته و در نهایت باعث می‌شود که علی‌رغم سخت‌گیری‌های اعمال‌شده در کشور تولیدکننده سابق، کاهش محسوسی در تولید مواد مخدر به‌طور کلی روی ندهد. سازمان ملل متحد برای چنین رویدادی نیز باید برنامه‌ریزی کند که با بررسی بیشتر برنامه‌های سازمان ملل متحد در صفحات آتی، به این موضوع پی خواهیم برد که راه‌حل مناسبی که می‌تواند برای چنین شرایطی ارائه شود، همان سیاست کشت جایگزین است که چنانچه قرار باشد کاهشی در سطح تولید مواد مخدر کشوری روی دهد؛ بهتر است که این اتفاق از طریق کشت جایگزین باشد تا فشارهای قانونی بیشتر.

با افزایش تولید حشیش در آمریکای لاتین و افزایش مصرف آن در آمریکای شمالی و اروپا، تولید و مصرف این ماده مخدر در سراسر جهان افزایش یافت. با توجه به این وضعیت، کمیسیون مواد مخدر، استراتژی جامعی را برای کاهش سوءمصرف مواد مخدر در جهان مورد مطالعه قرار داد که در نهایت منجر به اتخاذ راهبردی برای مقابله با سوءمصرف بین‌المللی مواد مخدر شد. این استراتژی که در

جهت مقابله با سوء مصرف و قاچاق بین‌المللی مواد مخدر از طریق همکاری‌های بین‌المللی تدوین شد، اهداف زیر را دنبال می‌کرد:

۱. بهبود نظام کنترل مواد مخدر؛
۲. ایجاد و حفظ تعادل بین عرضه و تقاضای مواد مخدر قانونی و مشروع؛
۳. ریشه‌کنی عرضه مواد مخدر غیرقانونی؛
۴. کاهش قاچاق مواد مخدر؛
۵. کاهش تقاضای غیرقانونی مواد مخدر و پیشگیری از سوء مصرف آن؛ و
۶. تعهد به درمان، توان‌بخشی و بازگشت دوباره معتادان به جامعه.

این استراتژی، سازمان‌ها و آژانس‌های مختلفی که در مجموعه سازمان ملل متحد قرار داشتند را فرامی‌خواند که در راستای کمک به دولت‌ها، در فعالیت‌هایی همچون کشت جایگزین، اجرای قوانین مربوط به مواد مخدر و آموزش‌های پیشگیرانه درخصوص مواد مخدر، تلاش‌های خود را افزایش دهند و حمایت‌های لازم را از آن‌ها به عمل آورند. وضعیت اجرای استراتژی کنترل مواد مخدر هر ساله از طریق گزارش‌های شورای اقتصادی و اجتماعی (ECOSOC) بررسی می‌شد. هرچند این گزارش‌ها حکایت از تقویت تلاش‌ها در حوزه مبارزه علیه تولید، سوء مصرف و قاچاق مواد مخدر غیرقانونی در سطح جهانی داشت؛ اما هم‌زمان گزارش‌های مشابهی نیز حکایت از افزایش روزافزون میزان تولید و مصرف جهانی مواد مخدر داشت که آن را به افزایش سریع در میزان پیچیدگی‌های شبکه‌های قاچاق مواد مخدر نسبت داده می‌شد (National Institute on Drug Abuse, 2007).

۷-۲. رویکرد متعادل؛ توجه هم‌زمان به کنترل عرضه و تقاضا

سطح تولید، قاچاق و سوء مصرف مواد مخدر در دهه ۱۹۸۰ نیز بالا باقی ماند. تولید غیرقانونی تریاک در میانمار در مقیاس زیادی همچنان ادامه یافت و کشور افغانستان به‌عنوان یک کشور مهم تولیدکننده مواد مخدر غیرقانونی ظاهر شد. مواد مخدر، منابع مالی مجاهدینی را تأمین می‌کرد که علیه حکومت کمونیستی مورد حمایت شوروی در حال جنگ بودند. علاوه بر آن، تولید غیرقانونی برگ کوکا و

در نتیجه تولید کوکائین در منطقه آند^(۱۳) هر ساله رکورد شکنی می‌کرد. تولید حشیش و مصرف آن در میزان بالایی باقی ماند، اگرچه ریشه‌کنی قابل توجهی در برخی از کشورهای آمریکای لاتین صورت گرفته بود. گذشته بر این‌ها در این دهه، تقسیم‌بندی کشورها به کشورهای تولیدکننده و کشورهای مصرف‌کننده که به طور سنتی تا آن زمان مرسوم بود، اهمیت گذشته خود را از دست داد و اکثر کشورها تحت تأثیر سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر قرار داشتند. این وضعیت را می‌توان این گونه خلاصه کرد که: موج ایجادشده از معتادان به مواد مخدر که از دهه ۱۹۶۰ آغاز شده بود، حال نشان‌دهنده پدیده‌ای ناشناخته با ابعاد گسترده بود. اعتیاد در سرتاسر کره زمین فارغ از قومیت‌ها و ملت‌ها، طبقات اجتماعی، سن و نیز صرف نظر از جنسیت و نژاد گسترش می‌یافت. خساراتی را که این پدیده به سلامت جسمی و روانی تک‌تک افراد و جامعه وارد می‌کرد باعث شد تبدیل به خطری بزرگ در مقیاس جهانی شود. اعتیاد به یک خطر جدی برای بسیاری از دولت‌ها از حیث تأثیرات عمومی و اقتصادی آن و همچنین سلامت اجتماعی تبدیل شد.

این گسترش سریع در سطح جهانی باعث شد که تلاش‌های مجددی برای رسیدگی به مشکل مواد مخدر در سطح جهانی در سال ۱۹۸۷ دوباره آغاز شود. حاصل این تلاش‌ها برگزاری کنفرانسی در سطح وزرا در وین در تاریخ ۱۷ تا ۲۶ ژوئن ۱۹۸۷ با حضور نمایندگان ۱۳۸ کشور بود. در پایان این کنفرانس، یک اعلامیه سیاسی به تصویب رسید. این کنفرانس مجدداً بر اراده سیاسی برای اقدام شدید علیه مواد مخدر و قاچاق و تعیین معیارهایی برای ارزیابی پیشرفت‌ها تأکید کرد (www.un.org). در این کنفرانس، «طرح جامع چند رشته‌ای برای فعالیت‌های آینده»^۱ در جهت مقابله با کاهش عرضه، قاچاق و مصرف مواد مخدر تصویب شد. این طرح شامل چهار فصل شد: ۱. پیشگیری و کاهش تقاضای غیرقانونی؛ ۲. کنترل عرضه؛ ۳. جلوگیری و سرکوب قاچاق غیرقانونی؛ ۴. درمان و توان‌بخشی (www.nzdl.org).

یکی از دستاوردهای اصلی طرح جامع چندرشته‌ای، معرفی یک «رویکرد متعادل» در برخورد با معضل مواد مخدر بود. در فصل اول، طرح کنترل عرضه در برابر طرح کنترل تقاضا مطرح می‌شود. طرح جامع به این نتیجه رسید: به‌منظور برخورد همه‌جانبه با کلیات معضل سوء‌مصرف و قاچاق مواد مخدر، باید هم عرضه و هم تقاضا هر دو برای مواد مخدر کاهش یابد و اقداماتی را در راستای شکستن پیوند بین عرضه و تقاضا که منجر به قاچاق مواد مخدر می‌شود، اتخاذ کرد. اقداماتی که در حوزه مقابله با تقاضا باید صورت گیرد شامل آموزش در مدارس، آگاه‌سازی والدین، پزشکان و... می‌شد؛ و اقدامات لازم در زمینه مقابله با عرضه شامل ترویج کمک‌های اقتصادی و مالی به کشاورزان، کمک‌های سازمان ملل متحد برای طرح‌های توسعه روستایی و ... می‌شد (United Nations, 1992: 901-903). در بزرگداشت دستاوردهای این کنفرانس بود که مجمع عمومی تصمیم گرفت ۲۶ ژوئن هر سال را طبق قطعنامه شماره ۴۲/۱۱۲، روز مبارزه با سوء‌مصرف و قاچاق مواد مخدر نام‌گذاری کند (Pietschmann et al, 2010: 66-67).

۷-۳. توجه به ابعاد گسترده جهانی معضل مواد مخدر در سال ۱۹۸۸

اواخر دهه ۱۹۸۰، کنترل‌های اعمال‌شده بر مواد مخدر به‌خوبی عمل می‌کردند، اما این کنترل‌ها کافی نبودند. برخی از انحرافات از طریق مجاری قانونی، هنوز هم رخ می‌داد، اما این انحرافات جزئی بود و مشکلی در سطح جهانی به وجود نمی‌آورد. از سوی دیگر، تولید غیرمجاز، قاچاق و سوءاستفاده از مواد مخدر (هروئین و کوکائین) در طول ۱۹۸۰ افزایش یافته بود. علاوه بر این، تولید مخفیانه مواد روان‌گردان، به‌ویژه محرک نوع آمفتامین در شمال آمریکا، اروپا و جنوب شرق آسیا افزایش یافت. تأثیر جهانی گروه‌های جنایی سازمان‌یافته در تمام دهه ۱۹۸۰ افزایش یافت. بدنام‌ترین آن‌ها کارتل‌های مدلین^۱ و کالی^۲ بودند که بخش عمده تجارت کوکائین کلمبیا را تحت کنترل خود درآورده بودند. این کارتل‌ها، نه تنها مقادیر زیادی از کوکائین را به آمریکای شمالی و اروپا قاچاق می‌کردند،

---

1. Medellin

2. Cali

بلکه همچنین در حال تبدیل شدن به یک تهدید جدی برای حکومت‌های محلی و ملی بودند. آن‌ها با استفاده از سودهای حاصل از تجارت کوکائین، مقامات فاسد ملی و محلی را به خدمت خود درمی‌آوردند و زمان‌هایی که تطمیع مقامات کارساز نبود، برای ارباب آن‌ها، دست به خشونت‌های وحشتناک می‌زدند. در این میان کلمبیا به شدت از این وضعیت رنج می‌برد (Pietschmann et al, 2010: 67).

در چنین وضعیتی و با توجه به آنکه در کنوانسیون‌های ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ مشکلات رو به افزایش قاچاق مواد مخدر، به‌ویژه استفاده جنایتکاران از شیوه‌های مدرن حمل‌ونقل غیرقانونی مواد مخدر مورد توجه قرار نگرفته بود، ضرورت تدوین یک سند جدید بین‌المللی در این زمینه احساس می‌شد. زمینه‌سازی تصویب چنین کنوانسیونی را دولت ونزوئلا فراهم آورد. به دنبال ابتکار این کشور، مجمع عمومی ملل متحد در دسامبر سال ۱۹۸۴ قطعنامه‌ای را تصویب کرد^(۱۴) که در آن، ضمن اشاره به دامنه وسیع قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان، بر ضرورت تدوین یک کنوانسیون بین‌المللی که ابعاد مختلف موضوع، به‌ویژه مواردی را که سایر اسناد بین‌المللی موجود پوشش نداده‌اند، تأکید شده بود (کوشا و شایگان، ۱۳۹۰: ۱۷۲).

مجمع عمومی (از طریق شورای اقتصادی اجتماعی و کمیسیون مواد مخدر) درخواست آغاز تهیه پیش‌نویس کنوانسیونی علیه قاچاق مواد مخدر را به‌عنوان یک موضوع در اولویت قرار داد که تمامی جنبه‌های مختلف این مشکل را دربرگیرد، به‌خصوص مواردی که در اسناد بین‌المللی موجود در نظر گرفته نشده بودند. کنفرانس سازمان ملل متحد برای انعقاد یک کنوانسیون منع قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان از ۲۵ نوامبر تا ۲۰ دسامبر ۱۹۸۸ در وین تشکیل شد. هیئت‌های نمایندگی از ۱۰۶ دولت در این کنفرانس شرکت کردند و درنهایت «کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان» به تصویب رسید^(۱۵) (Pietschmann et al, 2010: 69).

در سال ۱۹۸۸، سندی مورد تصویب قرار گرفت که نسبت به اسناد پیشین، حاوی ابتکارات زیادی بود. این سند تحت عنوان «کنوانسیون سازمان ملل متحد

برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹۸۸)، جامع‌ترین نمود قانون‌گذاری بین‌المللی در زمینه مواد مخدر است. مذاکرات معاهده، در اثر افزایش بی‌سابقه قاچاق بین‌المللی مواد مخدر در طول دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ به وجود آمد.

۴-۷. تصویب کنوانسیون ۱۹۸۸ مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان

هدف اصلی این کنوانسیون، مقابله با تردد آزادانه قاچاقچیان و جلوگیری از بهره‌برداری‌های مالی آن‌ها بود. این کنوانسیون با اشاره به لزوم مسدودکردن اموال قاچاقچیان بین‌المللی بر لزوم ردیابی آن‌ها، توقیف اموال و عایدات ناشی از قاچاق و نیز اهمیت معاضدت قضایی در سطح بین‌المللی برای استرداد و محاکمه قاچاقچیان تأکید می‌کند. یکی از نکات برجسته این کنوانسیون، اطمینان از عدم استفاده از وسایل نقلیه تجاری برای حمل و نقل مواد مخدر و دور نگه داشتن مناطق آزاد تجاری، بندرها و خطوط کشتیرانی بین‌المللی و... از سوءاستفاده قاچاقچیان مواد مخدر بوده است (کوشا و شایگان، ۱۳۹۰: ۱۷۳). طبق ماده ۲ این کنوانسیون هدف از آن: ترویج همکاری میان دولت‌ها به طوری که قادر باشند به طور مؤثرتر با یکدیگر در ابعاد مختلف بین‌المللی قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان‌ها همکاری کنند (www.incb.org).

از دیگر ویژگی‌های این کنوانسیون در قیاس با اسناد پیشین این بود که با وجود اینکه در بازمینی کنوانسیون ۱۹۶۱ ناظر بر مواد مخدر، دیدگاه عمومی اساساً مخالف اشاره خاص ورود به کشتی‌های تحت پرچم خارجی بود، نظر کمیسیون مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان آن بود که مطابق آنچه در کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها آمده است، باید ماده‌ای به کنوانسیون جدید مواد مخدر افزوده شود و بر همین اساس پیش نویس ماده جدیدی تهیه شد که پس از تغییراتی به شکل موجود در ماده ۱۷ کنوانسیون ۱۹۸۸ درآمد. این کنوانسیون دو

سال بعد در سال ۱۹۹۰ وارد فاز اجرایی شد و به‌عنوان ابزاری قدرتمند در مبارزه بین‌المللی علیه قاچاق مواد مخدر درآمد و تاکنون (سال ۲۰۱۷)، ۱۸۹ کشور عضو این کنوانسیون هستند (treaties.un.org).

۷-۵. کمک به کشاورزان، ابتکاری جدید در کاهش عرضه

برنامه‌های عملیاتی در مورد همکاری‌های بین‌المللی برای ریشه‌کن کردن کشت غیرقانونی مواد مخدر و توسعه جایگزین در سال ۱۹۹۸ برای نخستین‌بار در سیستم کنترل بین‌المللی مواد مخدر بیان می‌دارد که اقدام به توسعه جایگزین برای دهقانانی که درآمد پایینی دارند بسیار پایدارتر و مناسب‌تر از ریشه‌کنی اجباری آن محصولات است. ماده ۳۰ برنامه عملیاتی اظهار می‌دارد که در مناطقی که منابع جایگزین مناسبی برای کسب درآمد وجود دارد، اقداماتی قانونی علیه کشت مواد مخدر غیرقانونی موردنیاز است و در ماده ۳۱ با استدلال مشابهی بیان می‌دارد در مناطقی که امکان توسعه جایگزین هنوز مهیا نشده است، موفقیت‌های این برنامه‌ها را به مخاطره می‌اندازد (Economic and Social, 1998: 6).

تاریخ نشان داده است که هیچ راه‌حل واحدی برای متوقف کردن کشت و تولید مواد مخدر غیرقانونی وجود ندارد. حتی هنگامی که پروژه‌های توسعه جایگزین موفق به نظر می‌رسند بازهم برخی از تولیدکنندگان، کشت آن محصولات را به‌صورت داوطلبانه کنار نمی‌گذارند. آن‌ها باید این را دریابند که برای کشت‌های غیرقانونی که انجام می‌دهند خطرهایی وجود دارد؛ در نتیجه این برنامه، بر اهمیت اجرای هم‌زمان برنامه‌های توسعه جایگزین و فشارهای قانونی تأکید دارد. در این راستا و برای دستیابی به موفقیت‌های بیشتر در خصوص کشت و توسعه جایگزین به کشورها توصیه‌هایی می‌کند که با عمل به آن‌ها، امکان موفقیت طرح‌ها زیاده‌تر خواهد شد (United Nations International Drug Control Programme, 1998).

درنهایت در نشست مجمع عمومی در سال ۱۹۹۸، طرح «اقدام علیه تولید غیرقانونی، قاچاق و سوء‌مصرف محرک‌های نوع آمفتامین و پیش‌سازهای آن‌ها» نیز مورد تصویب قرار گرفت که حاوی عناصر خلاقانه‌تری نسبت به طرح‌ها و

برنامه‌های پیشین بود. اقدامات لازم برای تقویت همکاری‌های قضایی و همچنین مقابله با پول‌شویی، از دیگر مواردی بود که در این نشست مورد تصویب قرار گرفت (Pietschmann et al, 2010: 76-80).

۶-۷. توجه به رویکرد مقابله با عرضه در کنوانسیون ۱۹۸۸ و الزام دولت‌ها به رعایت حقوق بشر

یکی از اهداف کنوانسیون ۱۹۸۸، کاهش قاچاق مواد مخدر بود؛ اما در این کنوانسیون فقط به موضوع قاچاق مواد مخدر پرداخته نشد، بلکه دولت‌ها را ملزم به جلوگیری یا کاهش عرضه مواد مخدر نیز می‌کرد؛ به این معنا که هر دولت عضو باید اقدامات مناسب را برای جلوگیری از کشت غیرقانونی و برای از بین بردن گیاهان حاوی مواد مخدر یا روان‌گردان مانند خشخاش، بوته کوکا و حشیش در سرزمین خود انجام دهد (Pietschmann et al, 2010: 70).

در ماده ۱۴ این کنوانسیون نخست ذکر می‌شود اقداماتی که دولت‌ها برای مقابله با مواد مخدر تحت این کنوانسیون اتخاذ می‌کنند، نباید خفیف‌تر از آن چیزی باشد که در کنوانسیون‌های پیشین (کنوانسیون ۱۹۶۱ و کنوانسیون ۱۹۷۱ و پروتکل اصلاحی ۱۹۷۲) آمده است. همچنین در این ماده آمده است که: «این اقدامات باید به حقوق بشر و حقوق اساسی افراد احترام گذارند و استفاده‌های سنتی مشروع را در جاهایی که شواهد تاریخی دال بر چنین استفاده‌هایی وجود دارد و حفاظت از محیط‌زیست را در نظر داشته باشند» (www.cbi.ir).

این ماده، سوء تفاهماتی را برانگیخت. ذکر «استفاده‌های مشروع سنتی»^۱ در این ماده، توسط کشورهای از منطقه آند به عنوان اذعانی توسط جامعه بین‌المللی تفسیر شد که در نظر گرفتن چنین استفاده‌های مشروع سنتی باید برای هم تولید برای مصارف سنتی و هم مصرف سنتی آن‌ها (جویدن کوکا، چای کوکا)^(۱۶) تضمین شود؛ چراکه در کنوانسیون ۱۹۶۱، عادت جویدن برگ کوکا، استعمال تریاک، استفاده شبه‌پزشکی از تریاک و استفاده غیرپزشکی از شاهدانه را غیرقانونی اعلام کرده بود؛ اما در عین حال کشورها برای اصلاح عادت‌های خود می‌توانستند

1. Traditional licit uses

دوره انتقالی توسط کنوانسیون ۱۹۶۱ را درخواست کنند. حداکثر دوره انتقالی اعطاشده توسط کنوانسیون ۱۹۶۱، در سال ۱۹۷۹ (برای تریاک) و در ۱۲ دسامبر ۱۹۸۹ (برای شاهدانه و برگ کوکا) به پایان رسید؛ در صورتی که در کنوانسیون ۱۹۸۸ شاهد این هستیم که اگر کشوری دلایل قانع‌کننده تاریخی برای استفاده‌های مشروع سنتی از مواد مخدر ارائه دهد، دیگر منعی برای این نوع استفاده‌ها شامل آن کشور نخواهد شد (United Nations, 1998: 155). در برخی از کشورهای آمریکای جنوبی، از برخی از مواد مخدر (به‌عنوان مثال ماری جوانا) در مراسم مذهبی استفاده می‌کردند، اگر منعی کامل و بی‌قیدوشرط برای چنین استفاده‌هایی از این گونه مواد مخدر در کنوانسیون ۱۹۸۸ ذکر می‌شد، جدا از اینکه چنین کشورهایی ناگزیر از عدم پذیرش چنین معاهده‌ای می‌شدند؛ حتی در صورت پذیرش آن، با مشکلات عدیده اجتماعی روبه‌رو می‌شدند. این ماده با نوعی واقع‌بینی نگاشته شده و روندی پروسه‌ای در مبارزه با مواد مخدر در پیش گرفته است که بتوان گام‌به‌گام با جذب کشورهای بیشتر به این معاهده و با توجه به شرایط فرهنگی هر کشور، این معاهده را لازم‌الاجرا کند.

نتیجه‌گیری

تولید و استفاده از مواد مخدر تا اواخر قرن نوزدهم، امری قانونی تلقی می‌شد. در سال ۱۹۰۹ نخستین گام برای ایجاد محدودیت در خرید و فروش مواد مخدر برداشته شد. اقدامات بین‌المللی در جهت مبارزه با مواد مخدر تا زمان تأسیس سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵، با افت‌وخیزهایی همراه بوده است. پس از تشکیل این سازمان، اقداماتی که در این راستا شکل گرفته بود به صورت سازمان‌یافته‌تر ادامه پیدا کرد. چارچوب نهادینی که در سازمان ملل متحد در زمینه مبارزه با مواد مخدر وجود دارد از سه سازمان کمیسیون مواد مخدر، هیئت بین‌المللی نظارت بر مواد مخدر و دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم تشکیل شده است. نهاد تصمیم‌گیرنده، کمیسیون مواد مخدر است، متون سه پیمان اصلی ضد مواد مخدر در اینجا تهیه شده‌اند. هیئت بین‌المللی نظارت بر مواد مخدر که خود را «ارگانی نیمه قضایی» معرفی می‌کند، سیاست‌های داخلی بیش از ۱۸۰ کشوری

که این متون را تصویب کرده‌اند؛ مورد بررسی قرار می‌دهد. دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد از این دو سازمان حمایت تدارکاتی و اداری می‌کند. این دفتر همچنین به کشورها در مبارزه با قاچاق مساعدت فنی ارائه می‌دهد.

نخستین چالشی که سازمان ملل متحد در مبارزه با مواد مخدر با آن روبه‌رو شد، گسترش وسیع استعمال مواد مخدر پس از پایان جنگ بود که این امر در دهه ۵۰ و ۶۰ میلادی با افزایش چشمگیر مواد مخدر صنعتی فراگیرتر نیز شده بود. این چالش‌ها هرکدام منجر به شکل‌گیری اقداماتی توسط سازمان ملل متحد شد که نمود آن‌ها، تصویب کنوانسیون‌های مربوط به مقابله با مواد مخدر است. سازمان ملل متحد در مجموع سه کنوانسیون اصلی را در زمینه مبارزه با مواد مخدر تصویب کرده است. در تمامی آن‌ها هیچ‌گونه محدودیتی برای اعمال روش‌های سخت‌گیرانه توسط دولت‌ها در جهت مقابله با مواد مخدر مشاهده نمی‌شود. این خود حاکی از آن است که جامعه بین‌المللی تا دهه ۸۰ میلادی، معتقد به رویکرد سخت‌گیرانه در مقابل عرضه مواد مخدر بوده است. اگرچه در سال‌های قبل از آن، اندک‌اندک رویکرد مقابله با تقاضا نیز در حال نضح گرفتن بود، اما رویکرد غالب، رویکردی عرضه‌محور بود. از دهه ۸۰ میلادی به بعد، سازمان ملل متحد با توجه به نتایج حاصل از برخوردهای قهری با مواد مخدر، نگرش‌های خود را به سمت مقابله با تقاضا سوق داد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

پی‌نوشت‌ها

۱. از نهادهای کمکی و وابسته به شورای اقتصادی اجتماعی سازمان ملل متحد و یکی از کمیسیون‌های کاربردی آن شورا است که نقش آن، بررسی و ارائه توصیه درباره مسائل مربوط به حوزه مواد مخدر است که مسئولیت و حوزه تخصصی این نهاد محسوب می‌شود (سازمان ملل متحد متحد، ۱۳۹۲: ۱۰)؛ و از نهادهای اصلی سیاست‌گذار در حوزه موضوعات مرتبط با مواد مخدر است (Contributors, Ronald, & Boyer, 2005: 34) کمیسیون‌های کاربردی (Functional Commission) نیز از نهادهای تابع شورای اقتصادی اجتماعی سازمان ملل متحد (اکوسوک) هستند که به منظور کمک به اکوسوک در اجرای وظایف و مأموریت‌هایش تأسیس شده‌اند (Ibid: 66).
۲. این نشست در تاریخ ۸ الی ۱۰ ژوئن سال ۱۹۹۸ برگزار شد (<http://www.un.org/ga/20special>).
۳. متادون یک ماده مخدر مصنوعی است که در جنگ جهانی دوم به علت کمبود مورفین برای تسکین مجروحین به وسیله آلمانی‌ها ساخته شد (رفیعی، ۱۳۹۱: ۲۰).
۴. یک ماده دیگر در سال ۱۹۵۲ و ۵ ماده دیگر نیز در سال ۱۹۵۴ به این لیست اضافه شدند که در حال حاضر ۲۰ نوع ماده را شامل می‌شود (www.unodc.org).
۵. در سال ۱۹۷۱ پروتکلی به این کنوانسیون افزوده شد که تکمیل‌کننده مقررات کنوانسیون واحد در زمینه «جلوگیری از تولید مواد مخدر، قاچاق و مصرف آن» بود و به مسئله درمان و بازپروری معتادان به عنوان جایگزین یا متممی برای مجازات حبس نیز اشاره شده بود. پروتکل نهایی، هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر را مکلف به ایجاد تعادل بین عرضه و تقاضای مواد مخدر برای مصارف پزشکی و علمی کرده بود.
۶. مواد روان‌گردان یا سایکوتروپ، فراورده‌های دارویی، شیمیایی و صنعتی هستند که بر روی سیستم اعصاب مرکزی بدن تأثیر می‌گذارند. روان‌گردان‌ها شامل: مواد توهم‌زا، مواد محرک، بی‌حس‌کننده‌ها و مواد آرام‌بخش و خواب‌آورها را شامل می‌شود.
۷. در سال ۱۹۷۹، نهادهای بین‌المللی کنترل مواد مخدر، صندوق سازمان ملل متحد برای

- کنترل مواد مخدر و هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر به مقر فعلی خود در وین اتریش نقل مکان کردند.
۸. در بین مواد روان‌گردان، شیشه بسیار پرمصرف است که به اسم‌های آیس و کریستال هم شناخته می‌شود. این ماده در برخی حالات به شکل خرده‌شیشه یا تکه‌های یخی است. مهم‌ترین ترکیب این ماده روان‌گردان آمفتامین است که در زمان جنگ جهانی دوم به عنوان یک داروی موثر در رفع افسردگی سربازانی که مشغول جنگ بودند و فرصت استراحت نداشتند، برای بالابردن سطح انرژی از این ماده استفاده می‌کردند (خدای، ۱۳۹۲).
۹. محرک‌های نوع آمفتامین (Amphetamine-type stimulants) گروهی از مواد را گویند که حاوی ترکیبی از محرک‌های مصنوعی است و تحت کنترل کنوانسیون مواد روان‌گردان ۱۹۷۱ قرار دارد و شامل گروهی از مواد به نام آمفتامین‌ها است که دربرگیرنده آمفتامین‌ها، مت‌آمفتامین‌ها، متکاتیون‌ها و مجموعه مواد گروه اکستازی می‌شود (world drug report 2015, 2015: 162).
۱۰. در کنوانسیون مواد روان‌گردان مصوب ۱۹۷۱، در ماده ۱، ساخت و هر نوع داد و ستد مواد روان‌گردان برخلاف مفاد کنوانسیون قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان دانسته شده است (قهرمانی افشار و علیزاده قلیلو، ۱۳۹۴: ۱۳۰).
۱۱. بر مبنای کنوانسیون مواد مخدر و داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹۷۱، ۱۱۱ ماده روان‌گردان تحت کنترل این کنوانسیون درآمدند (آبادینسکی، ۱۳۸۴: ۴۵۴).
۱۲. مثلث طلایی شامل کشورهای میانمار، تایلند و لائوس در جنوب آسیا می‌شود.
۱۳. روز ۲۶ ژوئن مصادف با ۵ تیر ماه است که در ایران به عنوان «روز مبارزه با مواد مخدر» نام‌گذاری شده است.
۱۴. قطعنامه شماره ۳۹/۱۴۱ مورخ ۱۴ دسامبر ۱۹۸۴.
۱۵. ایران در تاریخ ۱۳۷۰/۹/۳ به آن ملحق شد.
۱۶. چای کوکا، یک نوع چای گیاهی ساخته شده از برگ گیاه کوکا است. این چای به عنوان یک داروی دمنوش در پرو بسیار محبوب است. چای کوکا در پرو، بولیوی و اکوادور در سوپرمارکت‌ها علاوه بر انواع دیگر چای فروخته می‌شود، حتی محدودیت سنی هم برای خرید چای کوکا وجود ندارد (www.cocanatural.com) استفاده از کوکا از زمان قدیم تاکنون در بعضی مراسم مذهبی در میان مردم پرو، بولیوی، اکوادور، کلمبیا، شمال آرژانتین و چایل رایج بوده است. فرآورده‌های سنتی کوکا به صورت جویدنی و چای بوده است و کشت، فروش و فرآوری برگ کوکا در کشورهای بولیوی، پرو، چایل و آرژانتین قانونی است (علیزاده، ۱۳۹۵).

منابع

وبسایت‌ها

- پلیس بین‌الملل ناجا (۱۳۹۴، ۷ آبان). اخبار بین‌الملل، کمیسیون مواد مخدر ملل متحد، بازیابی شده در ۱۳۹۵/۱۰/۲، از
<http://www.interpol.police.ir/?siteid=22&pageid=342&newsview=10392>
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، «کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های بین‌المللی در زمینه مبارزه با پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم»، بازیابی شده در ۱۳۹۵/۱۲/۱۹، از
<http://www.cbi.ir/simplelist/9308.aspx>
- مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد (۱۳۹۲). سازمان ملل متحد، بازیابی شده در ۱۳۹۵/۱۱/۱۴، در
<http://www.unic-ir.org/publication/farsi/UNTtoday/chapter1.pdf>
- ستاد مبارزه با مواد مخدر (۱۳۹۴، ۲۴ فروردین). کمیسیون مواد مخدر در وین با درخواست برای ایجاد شبکه‌های قوی‌تر برای مقابله با مواد مخدر آغاز به کارکرد، بازیابی شده در ۱۳۹۵/۹/۱۵، از
http://dchq.ir/index.php?option=com_content&view=article&id=203:2013-02-11-13-51-41&catid=371&Itemid=5333
- لوموند دیپلماتیک (۲۰۱۴، فوریه). «جنگ با مواد مخدر» رو به پایان است. بازیابی شده در ۱۳۹۵/۱۱/۹، از
<https://ir.mondediplo.com/article2097>
- علیزاده (۱۳۹۵، ۱۱ دی). گیاه کوکا، بازیابی شده در ۱۳۹۵/۱۱/۹، از
<http://catira.ir/ma/189>
- آبادینسکی، هوارد (۱۳۸۴). مواد مخدر، نگاه اجمالی، ترجمه محمدعلی زکریایی و جلیل کریمی و مهدی دهقانی کاظمی، تهران: جامعه و فرهنگ.
- افشاری، اسماعیل (۱۳۷۶). مروری بر فعالیت‌های بین‌المللی کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد، رساله ارتقای مقام، وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران.
- باقرزاده میانجی، احد (۱۳۷۸). همکاری‌های بین‌المللی در مبارزه با مواد مخدر از دیدگاه حقوق بین‌الملل، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی.

- تقوی، ابراهیم (۱۳۶۳). خیال دیو: کنکاشی بیولوژیک از چگونگی تأثیر مخدرها بر سلسله اعصاب و سیستم‌های دیگر، تهران: جهاد دانشگاهی.
- جباری، منصور (۱۳۸۱). حقوق بین‌الملل هوایی، تهران: فروزش.
- رفیعی، رامک (۱۳۹۱). «بررسی مواد روان‌گردان و مخدر در اسناد ملی و بین‌المللی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دامغان.
- علیزاده، حمیده (۱۳۹۳). «میزان انطباق جرم انگاری مواد مخدر ایران با اسناد بین‌المللی»، سلامت اجتماعی و اعتیاد، سال اول، شماره ۳، ۸۴-۶۵.
- قهرمانی افشار، نیوشا و سعید علیزاده قلیلو (۱۳۹۴). «بررسی جرائم سازمان یافته با تأکید بر قاچاق مواد مخدر و راهکارهای پیشگیرانه آن»، سلامت اجتماعی و اعتیاد، شماره ۲، ۱۵۰-۱۲۳.
- قضایی، صمد (۱۳۷۳). پزشکی قانونی، تهران: دانشگاه تهران.
- کوشا، جعفر و فرهاد شایگان (۱۳۹۰). نگرشی بر قاچاق مواد مخدر و قاچاق مهاجرین در معاهدات بین‌المللی، تحقیقات حقوقی، شماره ۵۵، ۲۱۱-۱۶۵.
- محمدنژاد، پرویز (۱۳۷۲). «علل گرایش به مواد مخدر و تأثیر آن در ارتکاب جرم»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- مشتاقی، حسین (شهریور ۱۳۶۷). «اسناد جدید در زمینه مبارزه با مواد مخدر»، پیام یونسکو، شماره ۴.
- میدانی، فرید (۱۳۸۳). «قاچاق بین‌المللی سازمان یافته مواد مخدر و جنایات بین‌المللی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی.
- نبوتی، محمدرضا (۱۳۹۰). خلاصه گزارش هیئت بین‌المللی کنترل مواد مخدر در خصوص اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی کنترل مواد مخدر در منطقه غرب آسیا، تهران: کمیته مستقل مبارزه با مواد مخدر.
- Boyer, B. (2005). *A glossary of terms for UN delegates*, United Nations Publications.
- Chapter VI narcotics and psychotropic substances, Retrieved February 5, 2017, from https://treaty.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-16&chapter=6&clang=_en
- Cocanatural (2016). *Coca Tea or mate de Coca*, Retrieved February 5, 2017, available at: <http://www.cocanatural.com/en/arti.asp?ref=coca-tea-or-mate-de-coca-the>.
- Declaration of the International Conference on Drug Abuse and Illicit Trafficking and Comprehensive Multidisciplinary Outline of Future Activities in Drug Abuse Control, Retrieved February 1, 2017, from <http://www.nzdl.org/gsdllmod?e=d-00000-00---off-0cdl-00-0---0-10-0->

--0---0direct-10---4-----0-01--11-en-50---20-about---00-0-1-00-0-0-11-1-OutfZz-8-00-0-0-11-10-OutfZz-8-00&cl=CL1.12&d=HASH6756f63121ab31e2e8bfb5c5&gt=2

- International Narcotics Control Board (2017). *The International Narcotics Control Board*, available at: <https://www.incb.org/incb/en/about.html>.
- Johnston, L. D. O'Malley, P. M. Bachman, J. G. & Schulenberg, J. E. (2007). *Monitoring the Future: National Survey Results on Drug Use, 1975-2006, Volume I: Secondary School Students*, NIH Publication No. 07-6205, *National Institute on Drug Abuse* (NIDA).
- McAllister, W. B. (2000). *Drug Diplomacy in the Twentieth Century*, An International History Routledge.
- Treaties Office (2007). Summary of Treaty, Retrieved February 10, 2017, from <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepare/CreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?redirect=true&treatyId=526>
- United Nations Office on Drugs and Crime (2015). *World Drug Report 2015*. Retrieved February 1, 2017, from https://www.unodc.org/documents/wdr2015/World_Drug_Report_2015.pdf
- United Nations Office on Drugs and Crime (2016). *UNODC Annual Report covers activities during 2016*, Retrieved February 1, 2017, from https://www.unodc.org/documents/AnnualReport2015/Annual_Report_2016_WEB.pdf
- United Nations Office on Drugs, Crime. Policy Analysis, & Research Branch. (2010). *A Century of International Drug Control* (Vol.59, No.1), United Nations Publications.
- United Nations. (1992). *The United Nations and Drug Abuse Control*, New York: United Nation Office on Drug and Crime Publications.
- United Nations. (1992). *The United Nations and Drug Abuse Control*, New York: United Nation Office on Drug and Crime Publications.
- United Nations. (1998). *Commentary on the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic substances 1988*, New York: United Nation Office on Drug and Crime Publications.
- United Nations. (1999). *Action Plan against Illicit Manufacture, Trafficking and Abuse of Amphetamine-type Stimulants and their Precursors*. Vienna: United Nation Office on Drug and Crime Publications.
- United Nations. (1999). *Political Declaration, Guiding Principles of Drug*

Demand Reduction and Measures to Enhance International Cooperation to Counter the World Drug Problem Special Session of the General Assembly Developed to Countering the World Drug Problem together, Vienna: United Nation Office on Drug and Crime Publications.

اسناد

امیرارجمند، اردشیر و ماری رایبسون (۱۳۸۱). مجموعه اسناد بین‌المللی حقوق بشر (جلد اول)، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۹، ۲۸ آذر). اصلاحیه قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶، بازیابی شده در ۱۳۹۵/۱۲/۱۷، از

<http://rooznamehrasmi.ir/Laws/ShowLaw.aspx?Code=3241>

<http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r122.htm>

https://www.incb.org/documents/PRECURSORS/1988_CONVENTION/1988_Convention_E.pdf

https://www.unodc.org/documents/commissions/CND/Political_Declaration/Political_Declaration_1987/1987_Declaration_of_the_International_Conference_on_Drug_Abuse_and_Illicit_Trafficking.pdf

https://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf

The United Nations Treaty Collection (2017). *Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General*, Retrieved February 1, 2017, from https://treaties.un.org/Pages/ParticipationStatus.aspx?clang=_en

United Nations (2009). *The international drug control conventions*, New York: United Nation Office on Drug and Crime Publications.